

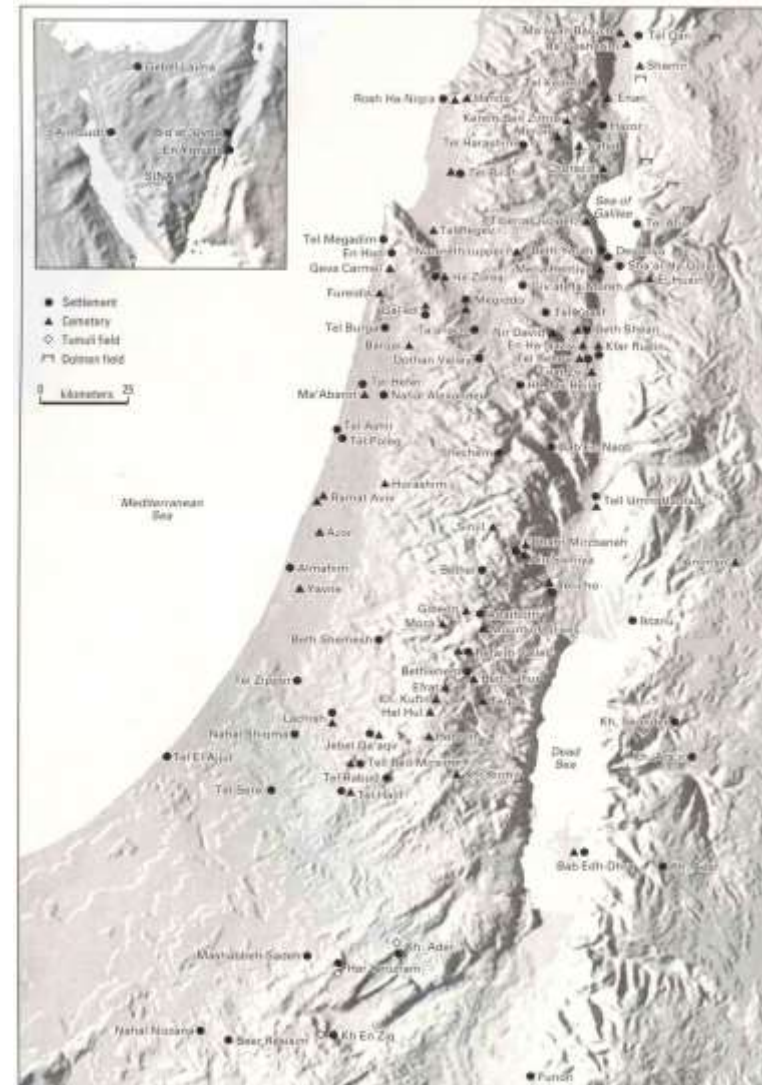
STŘEDNÍ DOBA BRONZOVÁ

Petra Maříková Vlčková

Kultura starověkého Předního východu a Egypta

CHRONOLOGIE – FORMOVÁNÍ MBA

- **Palestina:** c. 2300-2200: zásadní změna struktury osídlení – zničení městského osídlení a rozrod polonomádského pastevectví = označováno jako raná doba bronzová IV nebo střední doba bronzová I
- **Egypt:** odpovídá Prvnímu přechodnému období
- **Sýrie:** úpadek, zničení, zchudnutí X velké regionální rozdíly: Ebla zničena Naram-Sínem c. 2250 BC; Byblos zničen X záhy se opět vzmáhá
- **Mezopotámie:** období nestability a nájezdů: c. 2230-2130 BC
- **Jordánsko:** kopíruje Palestinu X v mnohem slabší podobě

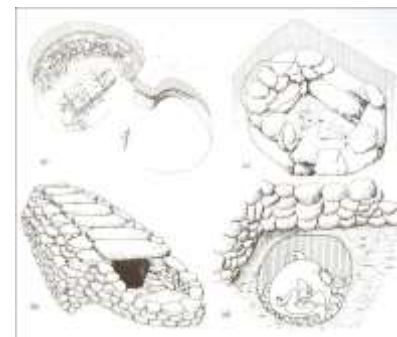
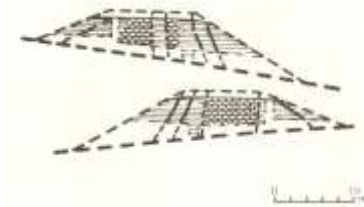
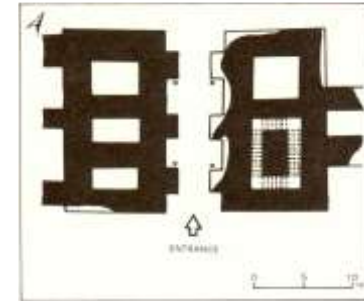
FORMOVÁNÍ MBA = EBA IV / MBA I

- 2300-2000 BC
- Terminologický problém: zánik starších forem (EBA IV), přechodná fáze (Intermediate BA) nebo nástup nových forem (MBA I)?
- Chronologie: vymezení díky konci EB III (c. 2300/2250 BC) a počátku MBA IIA (2050/2000 BC – nástupu MK)
- **Změna sídelního systému** – opuštění hlavních EBA III center, vznikají menší vesnice v okolí, osídlení nových oblastí, dočasná sídliště v polopouštních oblastech (Negev, Sinaj – Beer Resisim)
- Pohřební zvyklosti – rozdílné: pohřby v jeskyních (menší počet pohřbů), šachtové hrobky, nadzemní mohyly, dolmeny
- Metalurgie: měď, především zbraně (pohřby)

STŘEDNÍ DOBA BRONZOVÁ (MBA II)

- Datace: cca. 2300/2000-1550 BC
- Dělení – existují různé školy podle lokalit:
  - EBA IV/MBA I = MBA I
  - MBA II (MBA IIA) – 2050/1950-1800/1750 BC
  - MBA III (MBA IIB-C) -1800/1750 – 1550 BC
    - MBA IIC (Americká škola)
- Problém s definicí počátku MBA: EBA IV/MBA I – vliv různých škol
  - EBA IV/MBA I: změny sídelní struktury – засídlení nových oblastí (Sínaj), menší lokality – chudé, dočasná sídliště – Beer Resisim
- Novinky v MBA IIA: nová struktura osídlení, znovuobjevení urbanismu, rozdílné pohřební zvyklosti, specifické typy keramiky – nástup rychlotočivého hrnčářského kruhu, metalurgie (objevuje se bronz) apod.
- Hmotná kultura: po celé MBA postupný vývoj, žádné velké skoky...
- Protohistorické období pro celou Syropalestinu
- Etablování velkých nadregionálních celků:
  - Egypt: Střední říše, Druhé přechodné období
  - Mezopotámie: amorejská království, starobabylonská říše
  - Sýrie: amorejská království, Mitanni

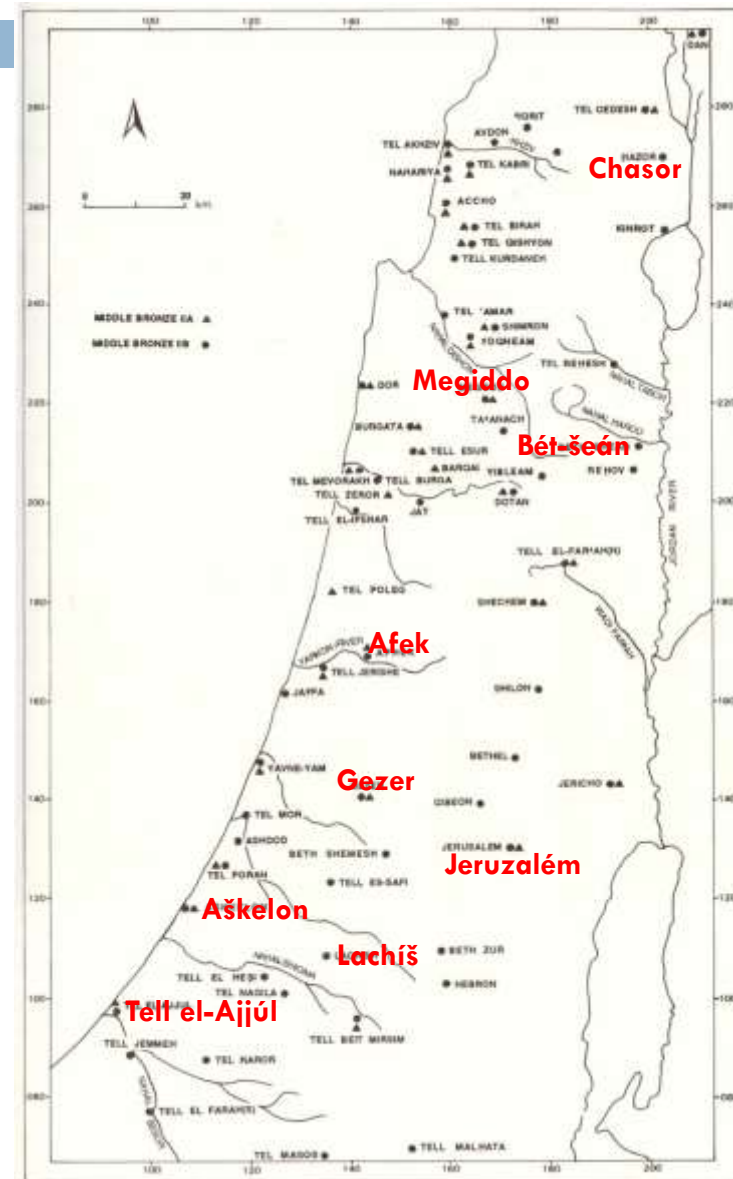

SYNCHRONIZACE MBA – Levanta, Egypt a Sýrie

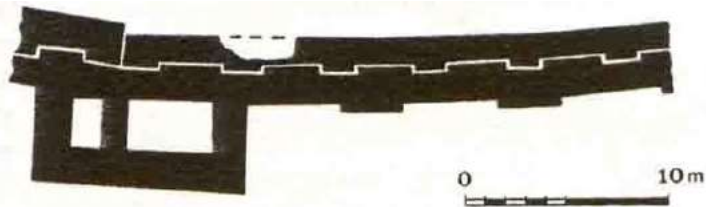
E	Radiocarbon (see Fig. 5.1)	Mounds (contemporary strata)	Egypt	Syria
2000		Ifshar A–H Hayyat 5–3	Beginning, Twelfth Dynasty	MB I
1950	Earliest MB I dates	Afeq X19–17;		Mardikh IIIA
1900		A17–12		
1850		Megiddo XIV–XII		
1800	MB I–II transition	Megiddo XI–X		MB II
1750		Hazor XVII–XVI	Beginning, Thirteenth Dynasty	Mardikh IIIB Ebla
1700	Early/Late MB II	Pella Temples	Beginning, Fifteenth	
1650	transition	2–3	Dynasty	
1600	Thera eruption		Beginning, Seventeenth Dynasty	

MBA V PALESTINĚ

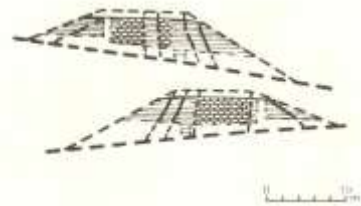
- Hlavní lokality vzniklé v MBA IIA: Acco, Afek, Megiddo, Bét-šeán, Chasor
- Další centra (MBA IIB-C): **Chasor** (hlavní lokalita pro Palestinu), Tell el-Ajjúl, Lachiš, Gezer, Jericho, Jeruzalém, Jaffa apod. – značná hierarchizace sídel (opevněná centra, opevněné pevnosti, menší sídliště v okolí)
- Městská centra (2500-5000 obyv.):
  - rozsáhlá a mohutná opevnění: valy i kamenné hradby s opevněnými branami a věžemi (Chasor, Megiddo, Alalach, Dan, Ebla): široké 8-10m, vysoké 10 m – „státní“ projekty
  - Palácové stavby s centrálním nádvořím (Afek, Šechem, Megiddo) a menší paláce elit (Tell Kabri) – zlomky minojských fresek
  - Chrámy (Megiddo, Šechem, Chasor, Ebla) – tzv. věžovité chrámy (migdol)
  - Plánovaná zástavba: rozvržení čtvrtí, dláždění cest, komunitní stavby apod.
- MBA IIB: rozrod obyvatelstva, stabilita a výrazný obchod ve V Středomoří
- Pohřební ritus: skalní hrobky (jeskyně, uměle upravené prostory), šachtové hroby, skříňkové hroby, pohřby v pithoi.
- Hmotná kultura: zavedení rychle točícího hrncířského kruhu – nové typy keramiky
- Metalurgie: rozšíření výroby bronzu. Obchod s cínem (poměrně rozsáhlé území): archiv v Mári

MBA městská architektura

Megiddo, vrstva XII, městské hradby s kamennými základy a opevněnými pilíři

Chasor, dolním město, masivní valy

Tzv. syrské brány – víceprostorové brány s několika obrannými prvky

Alalakh gate (NW Syria)

Late MB IIA Yavne-Yam

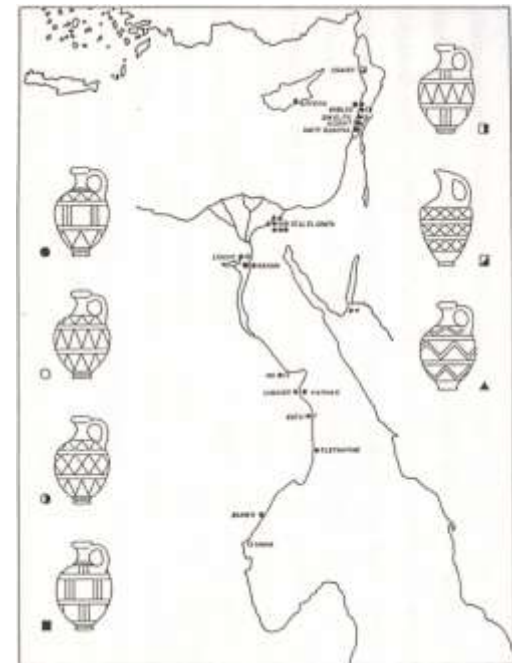
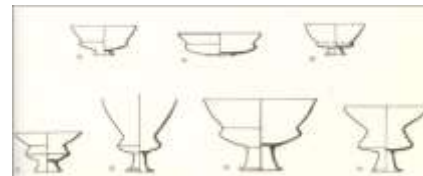

Afek – sekvence palácových staveb

Megiddo, MBA2A-B chrám obehnaný ohradní zdí

MBA HMOTNÁ KULTURA - keramika

- Nástup rychlotočivého hrnčířského kruhu – nové tvary, standardizace výroby, masivní produkce, obchod s keramikou
- Vnitřní chronologie: keramické importy (např. nástup MBA IIC-tzv. skořepinové zboží); podobně chronologicky významné: Chocolate on White Ware (MBA IIC-LBA IA) nebo Bichrome ware (MBA IIC-LBA IA), kyperské zboží
- Keramika: kontinuita
- Specifické zboží: tzv. Tell el-Jehudíjské zboží
  - ▣ Především džbánky
  - ▣ Zvláštní tvary: zoomorfní, lidské hlavy

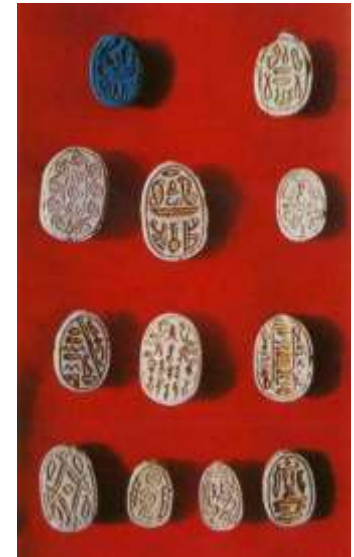
METALURGIE

- MBA IIA: rozšíření používání bronzu (měď+ 5-10 proc. cínu) pro výrobu nástrojů, nádob a zbraní
- Zdroj cínu: Afganistán, pohoří **Taurus** v J Anatolii – především
- Obchod s cínem – na velké vzdálenosti: královský archiv v Mari (obchoduje s Chasorem)
- Chrámy a hroby: kolekce Au a Ag ceremoniálních zbraní a nádob s lokálními motivy – domácí výroba (Byblos)

MBA HMOTNÁ KULTURA

- Fajánsové nádoby: luxusní předměty (včetně cylindrických pečeti)
  - ▣ Rozšíření výroby fajánse (od MBA IIB) – úzká souvislost s výrobou skla
- Kov: zbraně (sekery, dýky), sochy, šperky (3 poklady z Tell el-Ajjúlu)
  - ▣ Zbraně: nové typy v MBA IIB – sekerky, dýky apod.
  - ▣ Sochy: oblíbené v Byblu, Palestině (Megiddo, Nahariya) – odlévání do ztracené formy
- Glyptika: zvýšený význam skarabů (z Egypta, na spodní části: jména; geometrická výzdoba); cylindrické pečeti – Mezopotámie; kostěné řezby – vykládání skříněk apod.

VZTAHY SYROPALESTINY S EGYPTEM

Více informací:

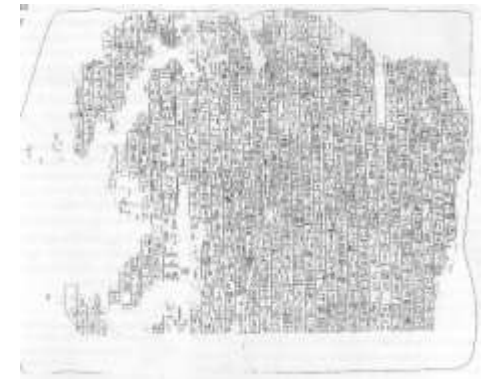
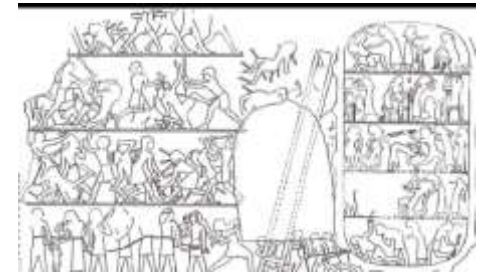
- Tzv. zaklínací texty: jmenování některých měst – Jeruzalém, Byblos, Šechem, Aškelon...
- Povídka o Sinuhetovi (raná MB IIA, Senusret I.)
- Anály Amenhotepa II.- výpravy do PŘ.-V. a výčet jejich kořisti

Válečné konfliktky

Odpovídá široce koncipovaným diplomatickým vztahům – babylonský panovník si např. držel vyslance na dvoře v Mari

Po PŘ.-V. putují poslové a vyslanci

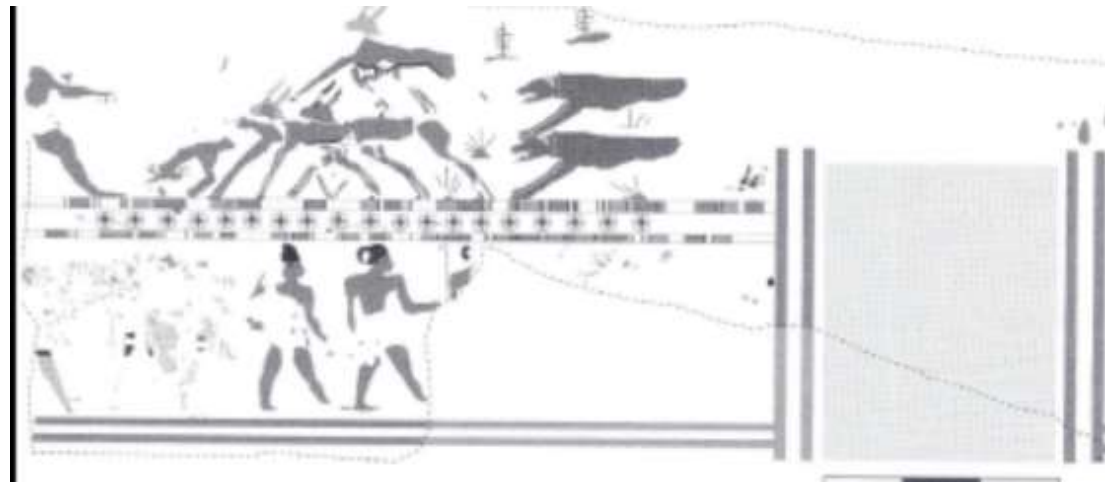
Do Egypta přicházejí „Asiaté“ – usazují se tam – hrobka Chnumhotepa II. v Bení Hasanu

TELL EL-BURAK

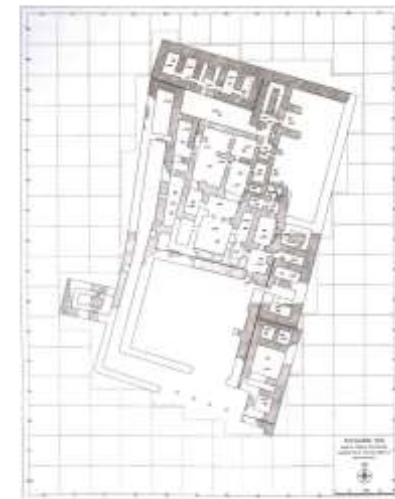
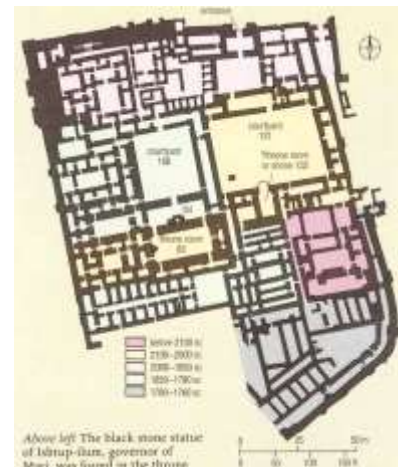
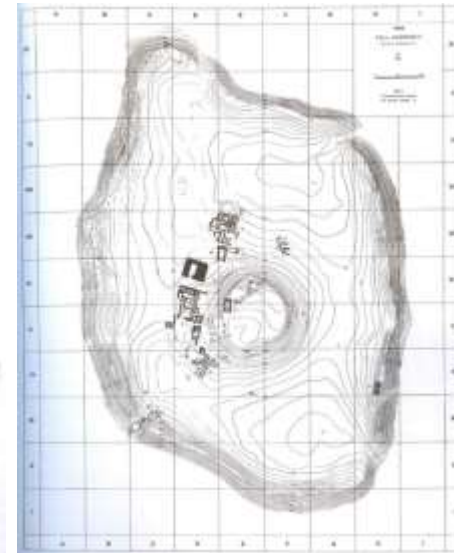
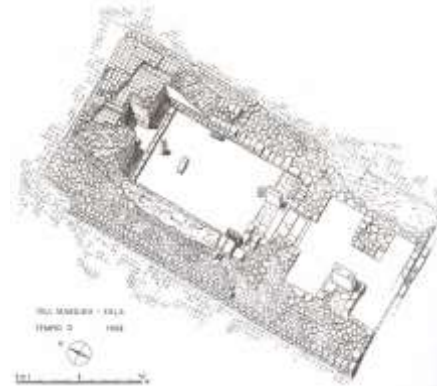
- Opevněná stavba (MBA IIA, pozdní 12. dyn.), 9 km J od Sidonu (Libanon)
- Malby provedené v „egyptském stylu“ – místnost 10
- Malba rozdělená do registrů
- Divoká zvířata vypořobená egyptským stylem
- Postavy vyobrazené egyptským stylem

MB IIA: Late Dyn.12

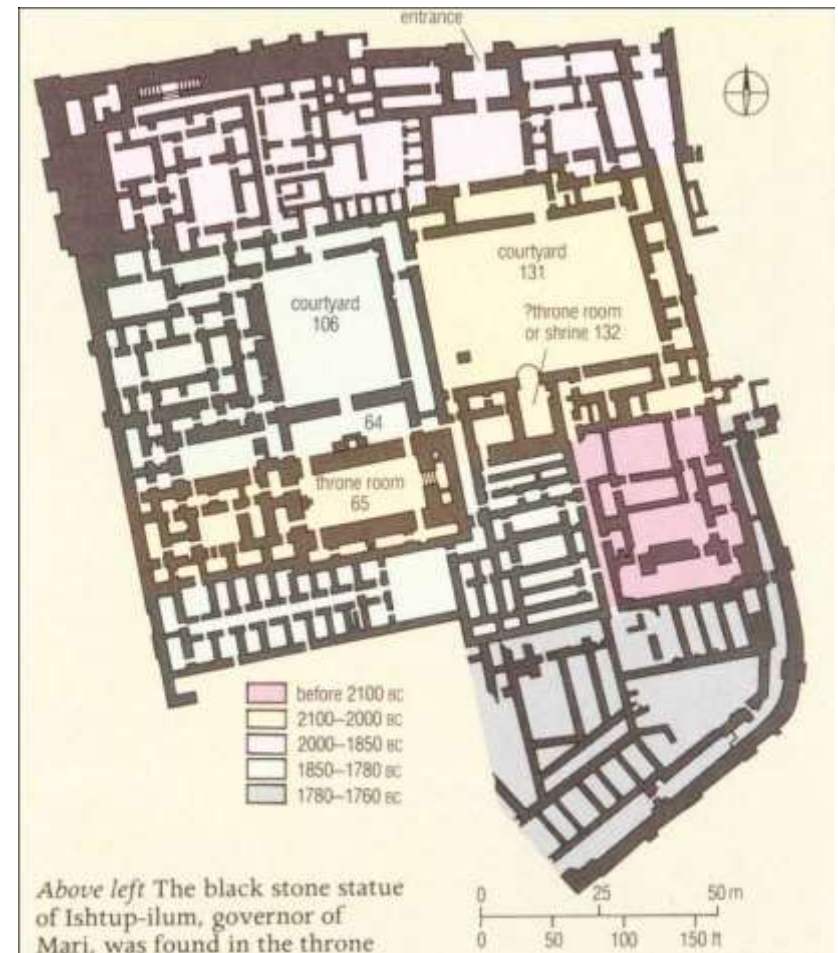
MBA V SÝRII

- Obdobný vývoj jako v Palestině
- Nový systém osídlení - „znovuoživení“ urbanismu
- Odlišný způsob pohřbívání
- Specifické typy keramiky
- Rozvoj metalurgie
- **Problematika příchodu nového obyvatelstva během MBA IIA?**
- Ustanovení velkých městských států: Ebla, Mari
- Opevnění: Ebla (viz předcházející přednáška), Karchemiš, Qatna
- Paláce: Mari (největší a nejvýstanější), Ebla, Qatna
- Migdoly – opevněné věže (i chrámy tohoto typu)
- Pohřbívání: mnohonásobné pohřby, skalní rodinné hrobky pod paláci (Qatna, Megiddo, Ugarit), děti v nádobách

MARI

- archiv cca 25 000 tabulek:
- Palác: jedna z největších staveb tohoto typu: jednoznačně odráží jednotný politický systém (MBA IIB-C)
- Panovník: Zimri-Lim (cca. 1775-1761 BC) – současník Chammurapiho: Mari dobyt a vypáleno (1762 BC)

MBA IIB

- Přejít od MBA IIA je plynulý
- Nárůst populace – až populační exploze
- MBA IIB: období klidu, prosperity a bohatého obchodu ve V Středomoří
- Kanaánci: Západosemitské obyvatelstvo V Středomoří (Amorejci) – nositelé MBA kultury ve V Středomoří – rozšíření i do Mezopotámie – vznik tzv. Amorejských království (1700-1600 BC) – Zdánlivě stabilní systém Amorejských království – vzájemné konflikty – vyústí to ve vznik Starobabylonské říše za Chamurapiho (1792 BC)
- Vztah s Egyptem: převrácení dynamiky: Egypt v SIP je slabý – deltu ovládnou Hyksósové (vládci cizích zemí, Asijci)
- Rozvrat systému: nájezdy Chetitů v pozdním 17. st. BC (Mezopotámie); Syropalestina – klid až do nástupu LBA IA (po 1550 BC)

MBA IIB

- Absolutní chronologie: problematická (i při vysoké přesnosti) jsou radiokarbon. data +/- 50-100 let
- Zásadní lokalita pro stanovení chronologie MBA IIB – Chasor (napojení na archiv v Mari) – přes Hammurapiho dobytí Mari (1756 BC): napojení na Babylonii
  - ▣ 200 akrů, největší soudobé město PŘ.V., 20-50 000 obyvj.)
- Hmotná kultura (keramika): postupný a kontinuální vývoj mezi MBA IIA a MBA IIB
- Egypt a PŘ.V.: synchronizace pomocí skarabů se jmény Hyksósů

Period	Tell Arqa	Qatna	Hama	Ebla	Alalakh ¹⁰	Approximate abs. chronology
MB IA	Phase N Level 14	Mishrife IVA Phase J 18 (PPA)	H5 ↓	IIIA1	XVI–XI	c. 2000–1850 BC
MB IB	Phase N Level 14	Mishrife IVA J 17 (PPA) T16-15 (N. & S. Buildings) ↓	↓	IIIA2	XI–IX	c. 1850–1770 BC
MB IIA	Phase M Levels 13E-D	Mishrife IVB T14-13 (EP) J 16-14 (PPA)	H4 H3 ↓	IIIB1	VIII	c. 1770–1700 BC
MB IIB	Phase M Level 13C	Mishrife IVB J 13-11 (PPA); T14-13 (EP; RP)	H2 H1	IIIB2 ↓	VII ↓	c. 1700–1600 BC
MB III	Phase M Levels 13B-A	Mishrife IVC J10 (PPA) T12 (EP abandonment and graves)	?	----- ↓	VI ----- ↓	c. 1600–1500 BC
LB I	Phase L Levels 12C-B	Mishrife VA T10-9 (EP partial reuse) K14 (LCP) K13 (LCP)	G3	IVA	V ↓ IV	c. 1500–1400 BC
LB IIA	Phase L Level 12A Phase K ↓	Mishrife VB J7 (PPA) K13 (LCP) K12 (LCP) ----- RP destruction LCP & SR abandonment T1 House on RP debris	G2-1	IVB	----- ↓ III ----- ↓ II ----- ↓ I	c. 1400–1300 BC
LB IIB		Mishrife VB T1 House on RP debris				c. 1300–1200 BC

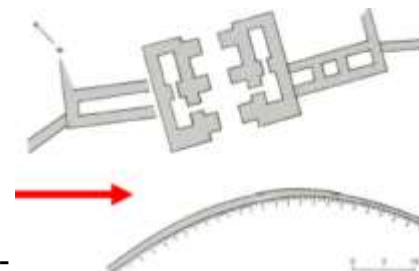
Synchronizace lokality Qatna a S Levanta (2015)

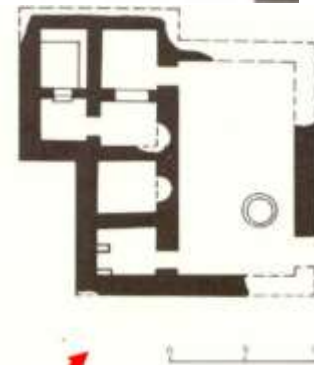

MBA IIB

- Nárůst populace, nárůst velikosti a množství měst – masivní opevnění
- Chasor: i nadále největší město (až do 1200/1300 BC; vrstvy XX/XIX-XVI)
- Vysoce hierarchizovaná struktura městského osídlení: hlavní centrum – opevněná menší místa – neopevněné vesnice
- Přední Východ: neexistuje žádná říše X komplexní síť socio-politických a ekonomických aliancí
- Městská architektura:
  - Vrchol komplexnosti a složitosti městských opevnění (hradby se eskarpou – Tell el-Yehudíja, Tell Dan, Šiloh; masivní hradební valy – Ebla, Qatna, Karchemiš, Chasor), hluboké příkopy
  - Brány – v podobě mohutných věží (Chasor, Ebla, Qatna, Megiddo, Karchemiš, Šechem...)
  - Pravidelná městská zástavba (dlážděné ulice) a ortogonální obytná zástavba (Megiddo, Tell el-Ajjúl, Bét-šeměš), odvod vody
  - Veřejné stavby (paláce, chrámy – tyl migdol (Ebla, Šechem, Alalach), náměstí s trhy): Qatna, Megiddo, Šechem
  - Sociálně stratifikovaná zástavba – mnohoprostorové domy „šlechty“ s centrálním dvorem: Megiddo, Tell Bét Mirsim, Tell el-Ajjúl
  - Závlahový systém v okolí města: Chasor

Chasor, brána

Tell Bét Mirsim, dům elity

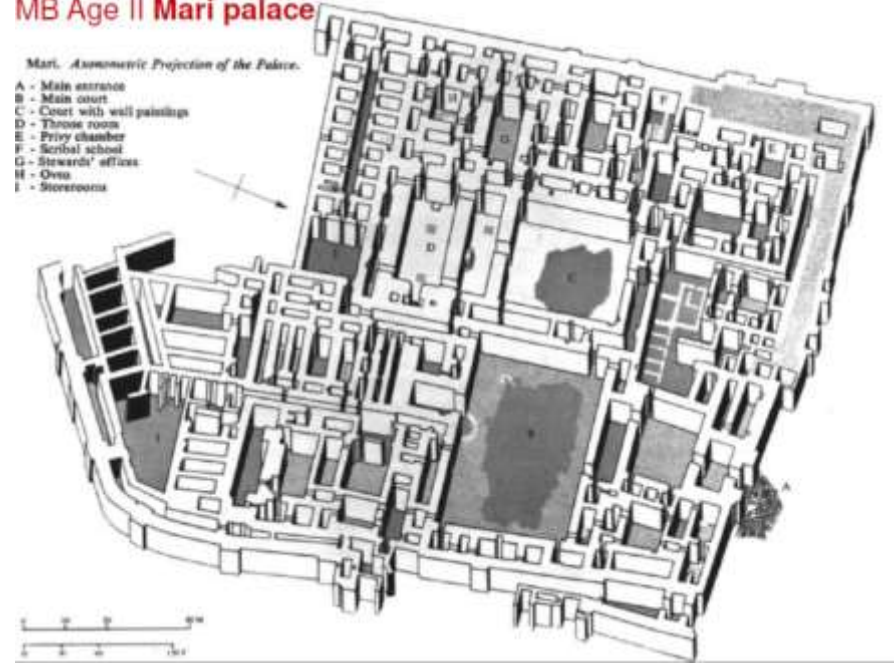
Královský palác v Mari

- Největší a nejkompexnější stavba svého druhu
- Odpovídá komplexnosti společnosti, která ho stvořila

MB Age II Mari palace

Mari. Anamorphic Projection of the Palace.

- A - Main entrance
- B - Main court
- C - Court with wall paintings
- D - Throne room
- E - Privy chamber
- F - Scribal school
- G - Stewards' offices
- H - Ovens
- I - Storerooms

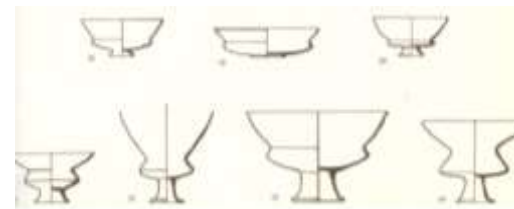
POHŘEBNÍ ZVYKLOSTI

- Mnohonásobné pohřby v jeskyních (oblast pahorkatin), v údolích/pláních: jámové pohřby
- Pohřební výbava: množství keramických nádob, dřevěné skříňky, zbraně, nástroje, šperky, pečeti, dřevěné vybavení
- Rodinné pohřby v podzemních prostorách pod paláci (šlechtické domy, královské paláce): Chasor, Megiddo, Ugarit, Qatna – LBA královské hroby X mohou mít MBA předchůdce)
- Pohřby dětí v pithoi pod podlahami domů (minimální pohřební výbavy); vysoká dětská mortalita – mizí před nástupem LBA

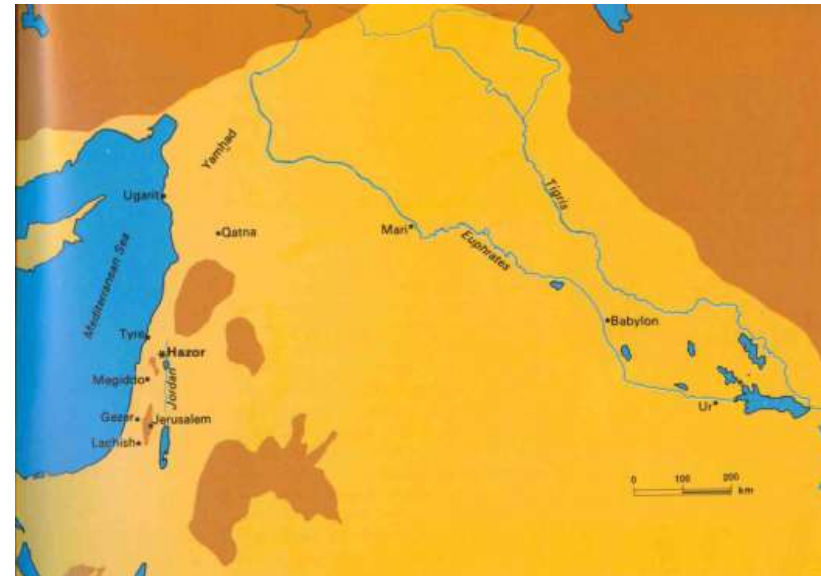
HMOTNÁ KULTURA - keramika

- Prosazení používání rychlotočivého hrnčířského kruhu
- Keramika: plynulý vývoj z MBA IIA; výpal na vyšší teploty; rozšíření tenkostěnné keramiky; povrch ošetřen slipy a hlazený
  - Hlavní typ: džbánky na vonné esence/parfémy – tzv. tell el-jehudíjské zboží (rozšířené v Palestině, Kypru a Egyptě – několik výrobních okrsků)
  - Nástup MBA IIC: rozšíření tzv. skořepinového zboží (Eggshell ware): ostrá profilace, tenkostěnné, mísovitě tvary
  - Další: Chocolate on White Ware, Bichrome Ware (MBA IIC-LBA IA, 1600-1500 BC, do Thutmose III.), tzv. kyperské zboží (white painted, Red on Black painted, White slip Ware), výjimečně mínójská keramika

VZDĚLANOST

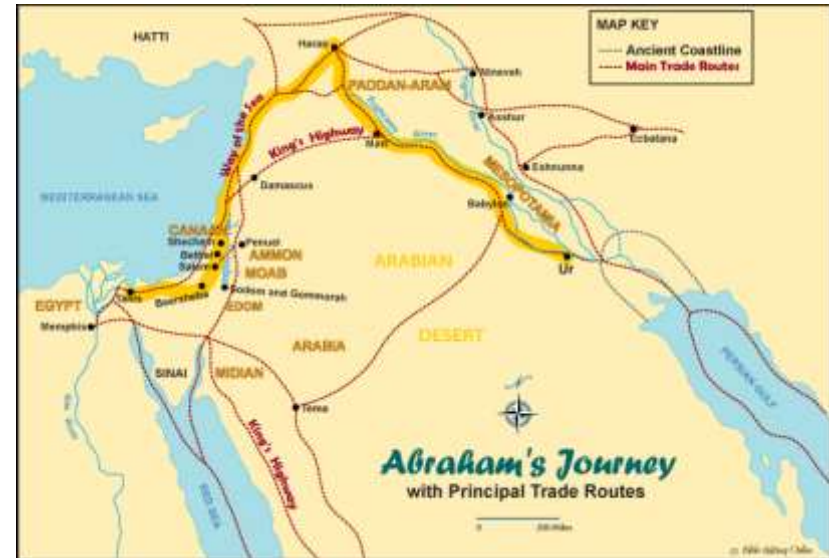
- Rozšíření používání písma po celém zájmovém území: **lingua franca** = jazyk syrských obchodníků, tj. **periferní akkadština** – doklad rostoucího významu Sýrie v dálkovém obchodu
- Palestina: Chasor, Gezer, Hebron
- Nejstarší doklady protosinajského a proto-kanaánského písma (původní alfabtický jazykový systém)

Phoenician	Schematic Form	Early North-west Semitic	Early South Semitic	Early Latin Name	Meaning of Name
𐤀	𐤁	א (aleph)	א (aleph)	alp-	ox-head
𐤂	𐤃	ב (beth)	ב (beth)	bet-	house
𐤄	𐤅	ג (gimel)	ג (gimel)	gami-	three-stalk
𐤆	𐤇	ד (daleth)	ד (daleth)	dig-	fish
𐤈	𐤉	ה (he)	ה (he)	?	?
𐤊	𐤋	ו (vav)	ו (vav)	vo(?)	weaving
𐤌	𐤍	ז (zayin)	ז (zayin)	zayin	wool
𐤎	𐤏	ח (heth)	ח (heth)	heth	?
𐤐	𐤑	ט (tet)	ט (tet)	tet	finger(?)
𐤒	𐤓	י (yod)	י (yod)	hai	hand of year
𐤔	𐤕	כ (kaph)	כ (kaph)	kap-	apical?
𐤖	𐤗	ל (lam)	ל (lam)	lam-	arm
𐤘	𐤙	מ (mem)	מ (mem)	mem-	sea
𐤚	𐤛	נ (nun)	נ (nun)	nam-	sea-good
𐤜	𐤝	ס (samekh)	ס (samekh)	sam-	water
𐤞	𐤟	ע (ayin)	ע (ayin)	ayin	snake
𐤠	𐤡	פ (pe)	פ (pe)	pe-	snake?
𐤢	𐤣	צ (tsayin)	צ (tsayin)	tsay-	eye
𐤤	𐤥	ק (qaph)	ק (qaph)	kap-	corner?
𐤦	𐤧	ר (resh)	ר (resh)	resh-	corner?
𐤨	𐤩	ש (shayin)	ש (shayin)	shay-	snake
𐤫	𐤬	ת (teth)	ת (teth)	teth-	?
𐤭	𐤮	י (yod)	י (yod)	hai	?
𐤯	𐤰	כ (kaph)	כ (kaph)	kap-	head of man
𐤱	𐤲	ל (lam)	ל (lam)	lam-	impossible
𐤳	𐤴	מ (mem)	מ (mem)	mem-	?
𐤵	𐤶	נ (nun)	נ (nun)	nam-	snake's name

MBA A BIBLICKÁ ARCHEOLOGIE

- Vědecky složitá otázka
- Tradičně: pobyt Izraelitů v egyptském zajetí: 400 let, od Jákoba po Mojžíše = MBA IIC-BLA IIB, 1650-1250 BC – od Hyksósů po Ramesse II.
- Abrahámovo putování z Uru přes Haran do Kanaánu +/- odpovídá obecné migraci Z-semitských kmenů do J Syropalestiny
  - V Bibli udávaná toponyma odpovídají MBA hlavním centřům
- Archivy v Mari a Nuzi: popisují migrace a udávají západosemitská osobní jména
- Problémy: Genesis popisuje určité jevy, které jsou typické pro dobu kompilace (10. st. BC) a ne pro dobu „patriarchů“; velbloud se v Palestině objevuje až po MBA-LBA době; Filištiní se usazují v J Syropalestině až po 1200 BC...
- Spíše pro LBA

MEZOPOTÁMIE NA POČÁTKU 2. TISÍCILETÍ

- C. 2000-1600 BC: řada samostatných států
- Rozpad státu Ur III: vznik řady samostatných dynastií: nejvýznamnější – lokality: Isin, Larsa, Babylon, Aššur, Ešnunna – vzájemná řevnivost a války
  - Náboženské hlavní město: Nippur
- MBA II A kultura = **období Isin-Larsa**: cca. 2000-1800 BC
  - Dominují oblasti J **Babylonie**. Vzájemné boje obou měst: vítězí králové z Larsy
  - Oblast si nakonec podrobuje Chamurapi (Larsa dobítá 1763 BC)
- Oblast: zůstala urbanizována, změnilo se hospodářství: instituce (státní i chrámové) „out-source-ovaly“ služby (např. vybírání dávek) – cosi jako privatizace X v důsledku to vedlo k zadlužení značné části populace a destabilizaci situace
- **Západo-semitská, tzv. amorejská** (Amurru= akkadsky západ) **království** – starověký Přední východ se začíná více propojovat. Proces vrcholí ve vznik velkých nadregionálních útvarů v MBA IIB (cca. 1800-1700 BC): Babylon, Larsa, Ešnunna, Assýrie, Mari, Aleppo, Qatna, Chasor

- Poměrně stabilní vzájemné ekonomické a politické vztahy, někdy válečné konflikty.
- Z prostoru Anatólie postupně proniká na J churritské obyvatelstvo
- Proces vrcholí vznikem tzv. Starobabylonské říše (1792-1595 BC)

MEZOPOTÁMIE NA POČÁTKU 2. TISÍCILETÍ

- Asýrie: situace nejasná: mnoho malých samostatných městských států, které spolu soupeřily.
- Písemné prameny: soustředění na zahraniční obchod – město Aššur – centrum obchodu (Sn z V, látky z Babylonie, Ag a Au z Anatolie). Informace: archiv (20 000 tabulek, období 1910-1830 BC) z asyrské kolonie z Káneše (okraj střední Anatolie) – toponymum: **kárúm-Káneš** (přístav Káneš)

ZÁVĚR MBA

- Vrchol dominance Kanaánců v rámci PŘ-V a Egypta
- Politický rozvrat MBA společenství:
  - ▣ Nájazdy Chetitů z Anatolie, přes S Sýrii
  - ▣ Rozšíření Churritů (ze S Mezopotámie) do Sýrie
  - ▣ Rozšíření vlivu Egypta na počátku Nové říše (po vyhnání Hyksósů) na Palestinu
- Mnoho MBA městských center: destrukční vrstvy (Tell el-Ajjúl jih, Tell el-Farah sever) datované kolem 1550 BC + následná LBA města mají menší rozsah (Gezer, Afek) nebo byla zničena (Tell el-Ajjúl) a opuštěna (Kabri)
- Existuje kulturní kontinuita mezi MBA a LBA – keramika a hmotná kultura X přicházejí nové myšlenky z Egypta a inovace

